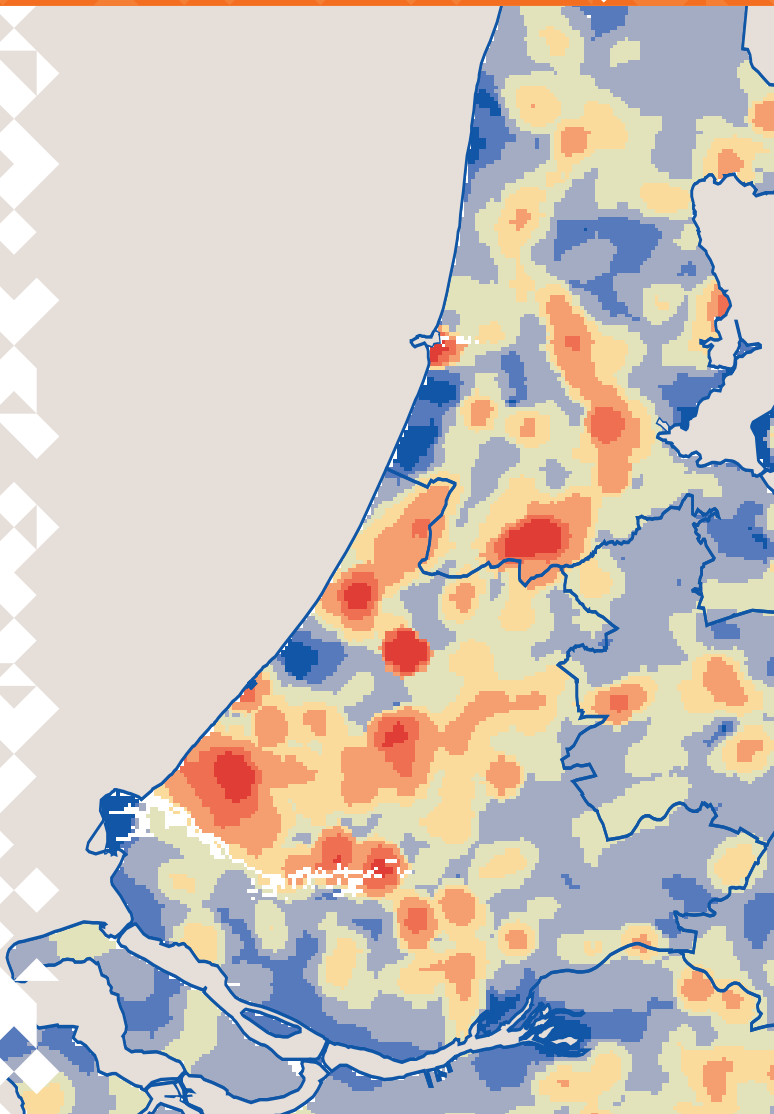

8 vooroordelen over de Nederlandse landbouw

Task Force Economie 2005

*Groen ondernemen,
innovatieve kracht*

LNV wil de internationale concurrentiekracht van het agro-bedrijfsleven versterken. Maatschappelijk verantwoord ondernemen is daarbij uitgangspunt. Meer aandacht voor milieu, dierenwelzijn én productkwaliteit biedt nieuwe marktkansen.

Om bij te dragen aan duurzaam ondernemerschap investeert LNV in onderzoek en innovatie. Onderwijs en voorlichting zorgen ervoor dat de resultaten voor iedereen beschikbaar zijn.

Voorwoord

De Nederlands landbouw kampt sinds eind jaren zeventig met een imagoprobleem. De ondersteunende maatregelen van de Europese Unie hebben geleid tot overproductie en milieubelasting met als gevolg een aanhoudende stroom negatieve publiciteit. Door recente crises met dierziektes als vogelpest, MKZ en BSE en de toegenomen aandacht voor dierenwelzijn staat zelfs het bestaansrecht van een sector als de intensieve veehouderij ter discussie.

Toch gebeurt er veel in de landbouw, juist naar aanleiding van de hiervoor genoemde problematiek. De EU is op weg naar een landbouwpolitiek die veel minder protectionistisch is. Daarnaast maakt Nederland zich sterk voor het dierenwelzijn en is de milieubelasting van de landbouw de laatste jaren afgenomen. Tegelijkertijd ontstaat het inzicht dat de landbouwsector oplossingen kan bieden voor grote maatschappelijke problemen op het gebied van volksgezondheid en welzijn.

In de beeldvorming over het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid en de handelsliberalisatie in het kader van de WTO bestaat het idee dat iedere investering in de landbouw een investering in het verleden is. Eerder kon ik u via de mini atlas 'Het Nederlandse agrocluster in kaart' laten zien wat de economische positie van het agrocluster werkelijk is. De Task Force Economie van mijn ministerie heeft nu in deze brochure acht vooroordelen beschreven en ontzenuwd. Zo maken wij de bijdrage van de Nederlandse landbouw aan de economische, technologische, voedings- en landschapsontwikkeling nu en in de toekomst duidelijk. Ik ben er van overtuigd dat u het na het lezen met mij eens kunt zijn dat de landbouw iets is waar Nederland trots op kan zijn!

A stylized, handwritten signature in black ink, consisting of a large, sweeping initial 'C' followed by a long horizontal stroke.

dr. C.P. Veerman
Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

1. Nederland is als klein en dichtbevolkt land geen plek om landbouw te bedrijven

Het klimaat in Nederland is vochtig en mild, de bodem is vlak en vruchtbaar en daarmee uitermate geschikt voor de landbouw. Daarnaast zorgde de nabijheid van de stad voor het platteland van oudsher voor een koopkrachtige klantenkring voor voedsel. Die combinatie van factoren leidde in Nederland tot een netwerk van groot-schalige en zeer efficiënte landbouwondernemingen, toeleverende en verwerkende bedrijven heeft gevormd.

Tegelijkertijd wordt het landschappelijk aanzicht van Nederland door de sector bepaald: ongeveer 70% van het Nederlandse grondgebied wordt gebruikt voor de landbouw. Een veelgehoorde klacht is dat de boeren kostbare ruimte in beslag nemen die beter voor andere doeleinden zoals bijvoorbeeld woningbouw gebruikt zou kunnen worden. Oorsprong van het ruimtegebrek ligt echter niet in het feit dat de boer het land gebruikt, maar meer in het ruimtelijk beleid van de overheid. Was daar eerst het idee van de compacte stad, later waren het de strak omliggende bestemmingsplannen die zorgden voor het gevoel van ruimtegebrek. Het totale Nederlandse landbouwareaal beslaat zo ongeveer 2 miljoen hectare. Het is zeer waarschijnlijk dat er slechts een fractie van dit areaal nodig is om het idee van ruimtegebrek weg te nemen. Bovendien zouden we met de beste wil het niet eens voor elkaar kunnen krijgen om een substantieel deel van deze landbouwgrond bebouwd te krijgen.

De strijd tegen het water en het daarmee samenhangende ruimtegebrek heeft ook in de Nederlandse landbouwsector altijd gezorgd voor unieke samenwerkingsverbanden. De landbouwsector wist via de produkt- en bedrijfsschappen altijd uiterst efficiënt te opereren waardoor moeilijk te organiseren functies als onderzoek in Nederland altijd buitengewoon goed van de grond kwamen. Dit zien we nog steeds terug in het feit dat het kennisstelsel van het agrocluster als voorbeeld wordt gebruikt voor andere sectoren.

De moderne Nederlandse landbouw kent zijn oorsprong in landbouwcrises van de tweede helft van de 19^e eeuw. Het op handel georiënteerde Nederland richtte zich, in tegenstelling tot de haar omringende landen, op liberalisatie in plaats van protectie. Dit leidde tot verregaande rationalisatie en bloei van de landbouw en bovendien voor een ontwikkelingsrichting waar tot op heden de vruchten van geplukt worden.

Daarnaast is per eenheid oppervlakte de Nederlandse landbouw het meest intensief ter wereld. In de loop van de geschiedenis heeft de landbouw zich ontwikkeld dicht in de buurt van afzetmarkten. In tegenstelling tot wat vaak gedacht wordt bevindt de meest hoogwaardige en intensieve landbouw zich dus over het algemeen in de buurt van steden. De verwachting voor de toekomst is dat dit niet anders zal worden. Door de bevolkingsgroei en de ontwikkelingen op het gebied van transport en communicatie is de koopkrachtige klantenkring uit het Nederland van de 17^e en 18^e eeuw inmiddels uitgegroeid tot een afzetgebied van ongeveer 300 mln. mensen binnen een straal van 1000 kilometer. Het antwoord op de vraag of Nederland een geschikte plaats is voor landbouw laat zich dus makkelijk raden!

2. De landbouwsector draagt nauwelijks bij aan de Nederlandse economie

Het totale gewicht van de primaire landbouw en de toeleverende en voedselverwerkende industrie in de Nederlandse economie is 10%. Dat betekent dat 10% van al het geld dat in Nederland wordt verdiend direct of indirect zijn herkomst vindt in de landbouw. Daarnaast zorgt het agrocluster ook nog eens voor 10% van de werkgelegenheid in Nederland. Binnen het agrocluster is de primaire productie met ongeveer 20% van de totale toegevoegde waarde nog altijd een belangrijke pijler. Ondanks het feit dat het aantal bedrijven in de primaire sector jaarlijks met 2 tot 3% afneemt blijft de omvang van de productie ongeveer gelijk. Dit duidt op schaalvergroting die in de sector gaande is.

Tabel 1: Toegevoegde waarde van het Nederlandse agrocluster

	Toegevoegde waarde 2002 (mrd. €)
Hoveniers, agrarische dienstverlening en bosbouw	1,6
Verwerking	12,4
Toelevering	10,3
Distributie	8,3
Primaire productie	7,7
- Akkerbouw	11%
- Tuinbouw	50%
- Veehouderij	39%
Agrocluster totaal	40,3
Aandeel in nationale Toegevoegde Waarde	10,3%

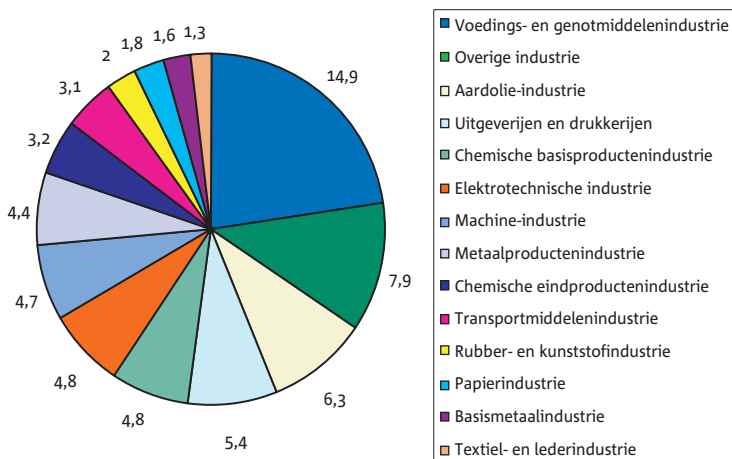
Bron: Landbouw Economisch Bericht 2004, LEI 2004

De toelevering neemt 26% voor zijn rekening, de verwerking 31% en de distributie 21%. Wat niet vergeten moet worden is dat de primaire sector een spin in het web is voor het gehele agrocluster. Zonder de nabijheid van een primaire sector zouden grote delen van de voedselverwerkende industrie niet kunnen bestaan. Dit blijkt uit het feit dat ondanks de toenemende wereldhandel de Nederlandse voedselverwerkende industrie nog altijd 60% van haar grondstoffen van Nederlandse bodem betreft. Ander goed voorbeeld van de webfunctie is dat een op de drie vrachtwagens in het binnenlands wegverkeer agroproducten vervoert en dat 20% van de Nederlandse logistiek agrologistiek is. Naast het feit dat dit directe inkomsten

generereert geldt met name voor de logistieke sector dat deze in Nederland zeer hoogwaardig is en daarmee de nodige positieve externe effecten sorteert op het gebied van kennis en ontwikkeling. Vergelijkbare positieve externe effecten worden geeneerd door de industriesector. Ook deze sector is in Nederland voor een belangrijk deel agro-gerelateerd, want de voedings- en genotmiddelenindustrie neemt met 22% van de toegevoegde waarde de koppositie in binnen het industriële complex.

Wanneer we kijken naar het aandeel van de agrarische sector in de voor Nederland zo belangrijke export wordt het belang van de landbouw nog duidelijker. Een vijfde van de totale Nederlandse uitvoer is namelijk afkomstig van het agrocluster. Qua omvang is Nederland na de VS en Frankrijk de derde exporteur van agrarische producten in de wereld en binnen de Europese Unie mag Nederland zich zelfs de grootste exporteur noemen. Daarbij droeg het agrocluster in 2003 voor € 20 miljard bij aan het Nederlandse handelsoverschot, waarmee Nederland in absolute termen zelfs het grootste agrarische handelsoverschot ter wereld heeft! Binnen deze agrarische export neemt de sierteelt een dominante positie in. In 2003 exporteerde Nederland voor ongeveer € 7 miljard aan sierteeltproducten. De dominante positie die de Nederlandse telers op de wereldmarkt hebben blijft onaangetast. Naast het feit dat Nederland de grootste producent ter wereld is van sierteeltproducten vervult Nederland een belangrijke functie als distributiecentrum. 60% procent van de totale EU invoer is afkomstig uit Nederland en ongeveer 90% van alle sierteeltproducten in de wereld worden verhandeld in Nederland, met name via de veilingen Aalsmeer en FloraHolland.

Figuur 1: Verdeling toegevoegde waarde Nederlandse industrie over subsectoren

Bron: Nationale Rekeningen 2003, CBS 2004

3. De landbouwsector wordt in leven gehouden door steun van de Europese Unie

Tot 1992 voerde de Europese Unie een beleid van prijspolitiek. Voor veel landbouwproducten gold een systeem van interventieprijzen en exportsubsidies. Dit leidde tot gigantische overproductie in allerlei sectoren die al snel bekend werd onder niets verullende namen als de boterberg en de melkplas. Sinds de MacSharry hervormingen, die in 1992 van start gingen, is het protectionistische karakter van het landbouwbeleid echter drastisch afgenomen. De tijden van de overschotten zijn inmiddels voorbij en de EU-landbouwuitgaven zijn onder controle.

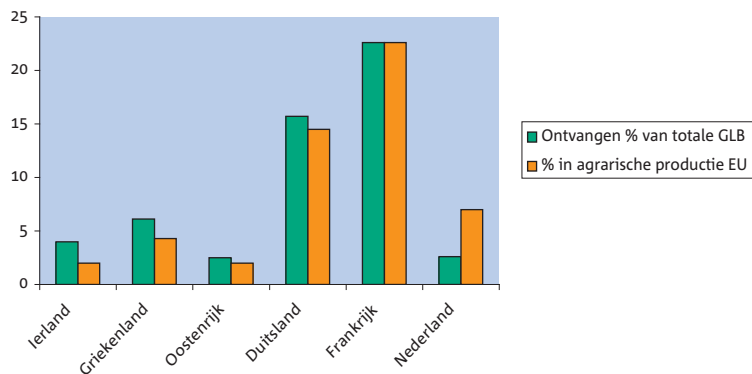
Tweederde van de Nederlandse landbouwsector is niet of nauwelijks afhankelijk van de inkomens- en prijssteun van de Europese Unie. In 2002 ontving Nederland 2,6% van de totale uitgaven aan het Europese landbouwbeleid terwijl het voor 7% van de totale agrarische productie van de EU zorgde. Hiermee is de Nederlandse landbouw verreweg de minst ondersteunde van de EU. In 2003 werd 55% van de totale productiewaarde van de primaire sector behaald door de intensieve veehouderij en de tuinbouwsector waarvoor zelfs geen enkele vorm van marktordening door prijsondersteuning meer geldt. De sierteeltsector die in 2003 voor een toegevoegde waarde van ruim € 3,5 miljard. zorgde, heeft zelfs te maken met volledig geliberaliseerde import en exportmarkten d.w.z. dat er naast het ontbreken van marktordening ook geen sprake is van importtarieven. Mede hierdoor geven de meest recente gegevens aan dat de Nederlandse landbouw in zijn totaliteit zelfs zal kunnen profiteren van verdergaande afbouw van de landbouwsteun in het kader van de WTO Doha ronde.

Daarnaast maken aan de landbouw gerelateerde ondernemingen een steeds belangrijker deel uit van het agrocluster. De klassieke benadering van de agrarische sector als bestaande uit alleen boeren en tuinders is niet meer relevant. Tegenwoordig valt bij het agrocluster aan veel meer dan alleen de boer en de verwerkende industrie te denken, zoals de biotechnologie, gezondheidsindustrie, recreatie en toerisme. Op bepaalde gebieden van de landbouw zullen door hervorming van het GLB zeker ondernemingen verdwijnen, maar dit is een normaal proces dat economische sectoren in de loop van de geschiedenis altijd geraakt heeft.

Hoewel de tendens richting hervorming van het GLB gaat zijn er trouwens zeer goede argumenten om op zoek te gaan naar nieuwe, minder marktversturende methoden, om bepaalde vormen van agrarisch ondernemerschap te ondersteunen.

Uit een recente Europese opiniepeiling blijkt bijvoorbeeld de maatschappelijke waardering voor het agrarisch leven. Zo wil 79% van de ondervraagden dat landbouwers een stabiel en redelijk inkomen krijgen en wil 83% dat het agrarisch midden en kleinbedrijf ondersteund wordt. Het besef dat de aanwezigheid van agrarische ondernemers een garantie is voor veilig voedsel, historisch cultuurlandschap, recreatiemogelijkheden en een gezond milieu, leeft dus overduidelijk onder de Europese bevolking.

Figuur 2: Mate van afhankelijkheid van EU landbouwbeleid in zes EU lidstaten.

Bron: EOGFL jaarverslagen en Eurostat

4. Het Europese landbouwbeleid is onbetaalbaar geworden

Nederland is nettobetaler aan de Europese Unie. Hierdoor is de nadruk erg komen te liggen op de kosten van de Europese Unie. Het totale Europese landbouwbeleid is voor 2004 begroot op € 44,8 miljard. Dit is een groot bedrag, maar als we dit afzetten tegen het totale Europese Bruto Binnenlands Product van ongeveer € 10.000 miljard valt dit weer mee. Vaak wordt gedacht dat de landbouw zo ongeveer de hele EU begroting opslokt. Dit beeld is echter gedateerd. De landbouwuitgaven als percentage van de totale EU-begroting zijn binnen 15 jaar namelijk drastisch afgenomen van 80% in 1990 naar circa 40% in 2004.

Nederland draagt netto 0,64% van haar Bruto Binnenlands Product af aan Brussel. Hiermee is Nederland relatief gezien inderdaad grootste nettobetaler, maar Nederland is tevens een van de meest open economieën en profiteert daarmee meer dan andere landen van de interne markt. Deze positieve effecten van de EU zijn alleen veel moeilijker in geld uit te drukken dan de netto afdracht aan de EU begroting. Bovendien houdt deze zogenaamde netto positie geen rekening met het feit dat bijna een kwart (€ 1,1 miljard in 2003) van de afdrachten van Nederland aan de EU bestaat uit invoerrechten. Deze af te dragen invoerrechten komen niet van de Nederlandse belastingbetaler en zijn relatief hoog vanwege de positie van Rotterdam als grootste haven in de wereld. Wanneer gekeken wordt naar de afdrachten die wel ten laste van de rijksbegroting komen komt Nederland uit op een afdracht van 0,8% van het BNP, dit is vrijwel gelijk aan de bijdrage van de meeste andere EU lidstaten. Als we onze bijdrage afzetten tegen andere begrotingsposten als defensie (1,6% van het BBP in 2003) en ontwikkelingssamenwerking (0,8% van het BBP) geeft dat een nog genuanceerder beeld.

Ander belangrijk aspect van het EU landbouwbeleid is de verhouding tussen prijs en inkomenssteun. Prijssteun werkt in veel grotere mate marktverstorend omdat deze vorm van steun aanzet tot overproductie en bovendien het proces waarin prijzen in de markt tot stand komen verstoort. De niet aan productie gekoppelde inkomenssteun doet dit niet. Wanneer we kijken naar de ontwikkeling van de samenstelling van de landbouwuitgaven zien we een afnemende rol voor markt- en prijszondersteuning en een steeds prominere rol voor inkomenssteun. In 1993 bestonden de landbouwuitgaven nog voor 91% uit markt- en prijszondersteuning, in 2002 was dit geslonken naar 25%.

De door de ontwikkelingslanden als meest schadelijk ervaren vorm van ondersteuning zijn de exportsubsidies. De uitgaven hieraan zijn in een decennium teruggebracht van € 10 miljard naar € 2 miljard. De reden dat de uitgaven voor landbouwbeleid zo in het oog springen is omdat landbouw het enige beleidsterrein is waarvoor alle regelingen op EU niveau tot stand komen. De notie dat de helft van EU begroting naar landbouw gaat is dan op voorhand ook niet zo verrassend, uitgaven op alle andere beleidsterreinen vallen namelijk binnen de nationale begrotingen van de EU lidstaten. Uitgaven voor landbouw zijn derhalve een makkelijk doelwit voor eurosceptici, tegenstanders van het GLB en voorstanders van verregaande handelsliberalisatie.

5. De consument betaalt als gevolg van het EU landbouwbeleid veel teveel voor zijn voeding

De reële prijzen (prijzen gecorrigeerd voor de inflatie) van landbouwproducten zijn sinds 1950 met 70% en sinds 1970 met 40% gedaald. Nu zien we dit patroon in ieder geïndustrialiseerd land, want naarmate de welvaart stijgt neemt het relatieve gewicht van voeding in de uitgaven af. In het begin van de twintigste eeuw gaf een gemiddeld gezin nog ongeveer de helft van zijn inkomen uit aan voeding, in 1970 was dit nog 30% en tegenwoordig slechts 15%. De relatieve prijs van landbouwproducten ten opzichte van andere producten daalt daardoor. Daarnaast hebben boeren door het feit dat zij beperkte marktmacht hebben nooit de mogelijkheid gehad om productiekostenstijgingen voldoende door te rekenen aan hun afnemers: de verwerkende industrie, de groothandel en de supermarkketens.

Dat de supermarktprijs van voeding toch gestegen is komt doordat de overige kostencomponenten van voeding, zoals verwerkings- en distributiekosten, juist wel stegen. Om te bekijken wat de invloed van het GLB op de prijs van voeding is, is het belangrijk om te weten dat slechts 20% van de consumentenprijs van voeding bestaat uit de kosten voor primaire productie. De overige 80% wordt dus verderop in de keten bepaald, waar het Europese landbouwbeleid geen invloed op heeft. We wisten al dat 15% van het inkomen naar voeding gaat, nu we ook weten dat slechts 20% daarvan beïnvloed wordt door het Europese landbouwbeleid, kunnen we tot de conclusie komen dat het landbouwbeleid invloed heeft op 3% van de kosten van levensonderhoud voor de Europese burger.

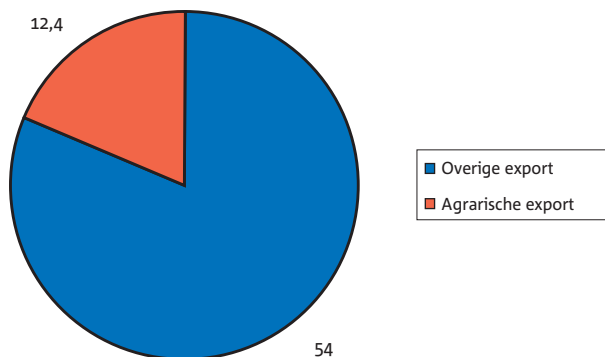
Het steeds verder liberaliseren van het EU landbouwbeleid zal dus geen significante inkomensverbetering voor de EU consument tot gevolg hebben, maar wel mogelijk zeer nadelige effecten hebben op niet makkelijk in geld uit te drukken waarden als natuur, landschap en voedselkwaliteit.

6. Liberalisatie in de landbouw is nodig vooral ter wille van de armen in de derde wereldlanden

De allerarmste landen krijgen nu vaak al toegang tot de Europese markt. Door het systeem van prijs- en inkomensbeleid kunnen deze landen op de Europese markt vaak een betere prijs krijgen voor hun producten dan op de wereldmarkt. Daarnaast is er een aantal ontwikkelingslanden dat voor sommige producten als suiker zelfs aanspraak kan maken op de garantieprijzen binnen de EU. Deze landen die van de EU preferentieel toegang krijgen tot de Europese markt kunnen in eerste instantie nadeel ondervinden van verdergaande handelsliberalisatie. Het zal dus van land tot land verschillen in hoeverre het hervormen van het EU-landbouwbeleid voordelig zal uitvallen.

Figuur 3: Totale export Sub Sahara landen in 2001 (in miljard \$)

Bron: Trade liberalisation under the Doha development round op basis van cijfers van ITC/WTO, LEI 2004

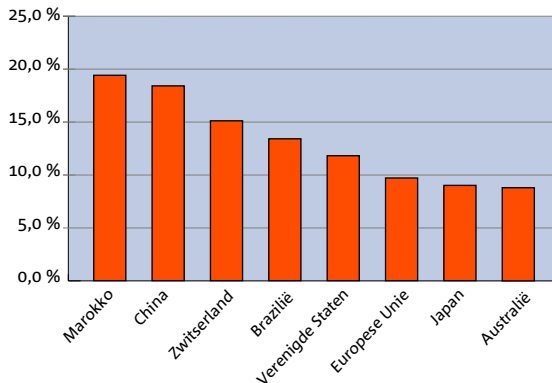
Onderhandelingen over de liberalisatie van de wereldhandel vinden al decennia lang plaats in het kader van de Wereld Handelsorganisatie (WTO). De meest recente afspraken over het gedeeltelijk openstellen van de afzetmarkten van de rijke landen werden gemaakt tijdens de Doha ronde, vernoemd naar de plaats waar de onderhandelingen gehouden werden. Deze gedeeltelijke openstelling van Westerse afzetmarkten komt met name de zogenaamde tweede wereld landen, zoals Brazilië en

Argentinië, ten goede. Alleen volledige liberalisatie zal ook de derde wereldlanden doen profiteren van meer markttoegang. Het probleem is namelijk dat niet alleen de EU, de VS en Japan hun markten afschermen voor concurrentie van buitenaf, ook de minder ontwikkelde landen doen dit. Ongeveer 60% van de totale welvaarts-winst die voor ontwikkelingslanden door liberalisatie van de handel in agrarische producten te behalen is, is te behalen door het verlagen van de importtarieven in de ontwikkelingslanden zelf.

Ontwikkelingslanden winnen dus het meest door zich te richten op de handel met andere ontwikkelingslanden. Ander probleem is dat het nog maar zeer de vraag is wie van de welvaartstijging in de ontwikkelingslanden zullen profiteren: de arme boeren of de landeigenaren. Wat ook vaak vergeten wordt is dat de totale export van de ontwikkelingslanden voor minder dan 20% uit agrarische producten bestaat. De rest bestaat voornamelijk uit industriële goederen en grondstoffen. Ook de handel in deze industriële goederen is vaak op de een of andere manier beschermd.

Veel westerse landen ondersteunen via exportkredietverzekeringen, rentesubsidies, overheidsdeelnames en 'tax holidays' ook hun industriële sectoren. Bekende voorbeelden zijn de staalindustrie in de VS en de scheepsbouw en vliegtuigindustrie in de EU.

Het liberaliseren van de handel in industriële goederen zal de ontwikkelingslanden waarschijnlijk veel meer welvaarts-winst opleveren. De verschuiving van de agrarische goederenstroom bij verdergaande handelsliberalisatie is bovendien moeilijk te voorspellen.

Figuur 4: Protectionistische maatregelen vergeleken tussen 8 landen.

Bron: Market Access Maps: A bilateral and Disaggregated Measure of Market Access, CEPII 2001.

a) De mate van protectie is gemeten aan de hand van de Market Access Maps die de belangrijkste instrumenten voor protectie (tarieven, tarief-quota, anti-dumping maatregelen, normen en verboden) incorporeert. Het land met het hoogste protectiepercentage is dus ook het meest protectionistisch van aard.

7. De landbouwsector is geen innovatieve sector

Het klassieke beeld van de boer op z'n tractor of op een driepoot onder de koe in de stal roept niet meteen associaties met innovatie op. Het tegendeel is echter waar. De Nederlandse landbouw is door de beperkte beschikbaarheid van grond altijd gedwongen geweest haar productiemethoden te innoveren. Hierdoor staat de Nederlandse landbouw op het gebied van technologie internationaal gezien aan de top. Deze toppositie heeft het mede te danken aan de aanwezigheid in Nederland van vooraanstaande kennisinstellingen op het gebied van de landbouw. Daarnaast is de landbouwsector door goede samenwerking tussen partijen in de keten en deze onderzoeksinstellingen er altijd in geslaagd deze kennis naar praktijktoepassingen te vertalen.

Naast de universiteit van Wageningen valt hierbij te denken aan Dienst Landbouwkundig Onderzoek dat een belangrijke onderzoeksfunctie heeft. De glastuinbouwsector bijvoorbeeld staat niet alleen binnen het agrocluster als zeer innovatief te boek, ook daarbuiten wordt de vooruitstrevendheid van de sierteelt en de vruchtgroente sector geprezen. De sierteelt wordt in internationale economische literatuur zelfs als schoolvoorbeeld gebruikt van een netwerksector die concurrentievoordeel haalt door de aanwezigheid van zeer specifieke kennis. De vergelijking tussen het Wageningen complex en het Amerikaanse Silicon Valley wordt niet zelden gemaakt. Als bewijs van de innovatieve kracht gingen recentelijk belangrijke innovatieprijzen zoals 'Het Ei van Columbus' naar landbouwkundige innovaties.

Ook het door premier Balkenende voorgezeten Innovatieplatform is de innovatieve kracht van het agrocluster niet ontgaan. Bij het maken van een keuze voor cruciale sectoren die concurrentievoordeel behalen door de aanwezigheid van specifieke kennis (de zogenaamde sleutelgebieden) viel het oog al vrij snel op het voedingscluster. Voor wat betreft de toekomst zullen landbouwkundige innovaties een belangrijke rol kunnen spelen in het oplossen van de wereldvoedselproblematiek en welvaartsziektes als obesitas en suikerziekte. Op de kortere termijn kunnen innovaties op het gebied van de energieproducerende kas en de Agrologistiek belangrijke bijdragen leveren aan het oplossen van de energieproblematiek en de filevorming. Zoals bekend is innovatie cruciaal in de internationale concurrentiestrijd. Uit onderzoek begin jaren '90 dat mede door de innovatieve kracht van het agrocluster van de 10 meest concurrerende bedrijfstakken van de Nederlandse economie er 9 uit het agrocluster kwamen!

Tabel 2: De 10 meest concurrerende sectoren van de Nederlandse economie

Sector	Concurrentiekracht ^{b)}
1. Snijbloemen	63,9%
2. Vogeleieren in schaal	61,1%
3. Varkens	56,6%
4. Bollen, levende planten	56,4%
5. Melkroom	53,1%
6. Cacaopoeder	48,6%
7. Verse tomaten	43,3%
8. Gasvormige koolwaterstoffen	40,1%
9. Verse aardappelen	35,5%
10. Cacaoboter	32,4%

Bron: De economische kracht van Nederland, TNO-beleidsstudies 1990.

b) Top 10 uit de in 1990 opgemaakt lijst van meest concurrerende bedrijfstakken van de Nederlandse economie. Concurrentiekracht wordt gemeten aan de hand van het aandeel op de wereldmarkt van de betreffende sectoren.

8. De Nederlandse landbouw maakt gebruik van de meest intensieve teeltmethoden en is daarmee het meest milieubelastend

De economische intensiteit van de productie per hectare is in Nederland verreweg het hoogst van de Europese Unie. Het Europese gemiddelde lag in 2000 op ongeveer 1 ege (Europese Grootte Eenheid) per hectare, de Nederlandse landbouw haalde in datzelfde jaar een intensiteit van meer dan 4 ege per hectare. Deze intensiteit hangt onder meer samen met het hoge aandeel van de tuinbouw en de intensieve veehouderij in de totale productie. Een hoge intensiteit wordt vaak geassocieerd met overmatig gebruik van bestrijdingsmiddelen e.d. De meeste studies bevestigen dit beeld omdat de gangbare methoden om bestrijdingsmiddelengebruik te meten uitgaat van het gebruik per hectare. Logischerwijs scoren de meer intensieve teeltmethoden slecht op dit gebied t.o.v. de meer extensieve teeltmethoden. Wanneer echter gekeken wordt naar bestrijdingsmiddelen gebruik per eenheid product dan scoren de intensieve teeltmethoden beter dan de meer extensieve teeltmethoden.

Literatuur

Achterbosch, T.J., Ben Hammouda, H., Osakwe, P.N. en Tongeren, F.W. van, 2004: *'Trade liberalisation under the Doha development agenda: Options and consequences for Africa'*, LEI rapport no. 6.04.09.

Bont, C.J.A.M. de en Berkum, S. van, 2004: *'De Nederlandse landbouw op het Europese scorebord'*, LEI rapport no. 2.04.03

Bouet, A., Fontagne, L., Mimoumi, M. en Pichot, X., 2001: *Market Access Maps: 'A Bilateral and Disaggregated Measure of Market Access'*, Centre d'Etudes Prospectives et d'Informations Internationale no. 18.

Douw, L. en Post, J. 2000: *'Kracht door verandering'*, uitgave ter gelegenheid van het 60 jarig bestaan van het LEI.

François, J., Meijl, H. van en Tongeren, F. van, 2003: *'Economic benefits of the Doha round for The Netherlands'*, LEI rapport no. 6.03.02.

Jacobs, D., Boekholt, P., Zegveld, W., 1990: *'De economische kracht van Nederland'*, TNO-beleidsstudies.

Landbouw Economisch Bericht 2004, LEI periodiek rapport 04.01.

Miljoenennota 2005.

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2000: nota *Voedsel en Groen*.

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2004: *'Het Nederlandse agro-cluster in kaart'*.

Nationale Rekeningen 2003, Centraal Bureau voor de Statistiek.

Tot slot

De 8 vooroordelen over de Nederlandse landbouw is een uitgave van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

Tabel 1 en figuur 2 zijn gemaakt op basis van gegevens uit het Landbouw Economisch Bericht 2004; figuur 1 is gemaakt op basis cijfers uit de Nationale Rekeningen 2003; figuur 3 is gemaakt op basis van gegevens uit de studie 'Trade liberalisation under the Doha development round' en figuur 4 is gemaakt op basis van gegevens uit 'Market Access Maps: A bilateral and Disaggregated Measure of Market Access'.

De tekst is samengesteld door Hylke Niermeijer van de Task Force Economie van het Ministerie van LNV. Veel dank zijn wij verschuldigd aan Gerrit Meester voor zijn inhoudelijke adviezen.

Eric van Ditzhuijzen
Hoofd Task Force Economie

Den Haag januari 2005

*Voedsel en groen
van internationale klasse*

Onder dit motto werkt het ministerie van LNV aan veilig, verantwoord geproduceerd voedsel en een vitale natuur.

Het platteland moet economisch gezond blijven met behoud van landschap en cultuur. Tenslotte wil LNV de internationale concurrentiekracht van de agrarische sector versterken, met maatschappelijk verantwoord ondernemen als uitgangspunt.

LNV heeft anderen nodig om dit te realiseren. Alle betrokkenen moeten hun verantwoordelijkheid nemen. Transparante besluitvorming is daarbij voorwaarde. LNV geeft richting, stelt waar nodig kaders, stimuleert en financiert.

landbouw, natuur en
voedselkwaliteit

1833-288